

Naslov članka/Article:

LJUBLJANSKI KONGRES 1821 KOT EPICENTER EVROPSKE DIPLOMACIJE

THE CONGRESS OF LJUBLJANA 1821 AS THE EPICENTRE
OF EUROPEAN DIPLOMACY

Avtor/Author:

Dr. Gregor Antoličič

DOI:

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Zgodovina v šoli št. 2/2021, letnik 29

ISSN 1318-1416

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2021

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/zgodovina-v-soli/>

Dr. Gregor Antoličič,
Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU

LJUBLJANSKI KONGRES 1821 KOT EPICENTER EVROPSKE DIPLOMACIJE

Gregor Antoličič, PhD,
Milko Kos Historical Institute ZRC SAZU

THE CONGRESS OF LJUBLJANA 1821 AS THE EPICENTRE OF EUROPEAN DIPLOMACY

IZVLEČEK

Postnapoleonska doba je s sklicem dunajskega kongresa postavila nove temelje evropske politike in diplomacije. Varovanje teh temeljev naj bi zagotovila predvsem Sveta aliansa kot zavezništvo med avstrijskim, pruskim in ruskim vladarjem. Predvsem različna revolucionarna vrenja, ki so se pojavila na začetku dvajsetih let 19. stoletja, pa so to zvezo postavila pred velike izzive. Tako je izbruhu revolucije v Španiji jeseni 1820 sledil izbruh revolucije v Kraljestvu obeh Sicilij. Kralj Ferdinand I. je v želji po zatrtju revolucije za pomoč zaprosil Sveto alianso, ki se je konec leta 1820 zbrala v Opavi, temu pa je v začetku leta 1821 sledil kongres v Ljubljani. Nanj sta pripotovala tako avstrijski cesar Franc I. kot tudi ruski car Aleksander I. Sveta aliansa je nato na kongresu kljub nasprotovanju Velike Britanije in Francije sprejela sklep, ki je dal avstrijski vojski dovoljenje za posredovanje proti italijanskim revolucionarjem. Pri sprejetju tega sklepa je imel odločilno vlogo avstrijski zunanji minister Klemens von Metternich, ki je veljal za sivo eminenco Svete alianse. S sprejetjem sklepa o posredovanju proti revolucionarjem pa se kongresno dogajanje še ni končalo, saj je pomladi 1821 v Ljubljano prispela vest o izbruhu revolucije v Grčiji, Vlaški in Moldaviji proti osmanski nadvladi. Tedaj je predvsem del ruske diplomacije zastopal stališče, da mora Sveta aliansa priskočiti na pomoč vstajnikom. Toda Metternich je takšnemu posredovanju nasprotoval in s svojimi diplomatskimi spretnostmi preprečil tudi ruskega carja.

V dvestoletni perspektivi slovenskega zgodovinopisja je bil ljubljanski kongres z izjemo študije dr. Vladimira Baltazarja Šenka deležen izjemno malo pozornosti. Slednja je bila v veliki večini usmerjena predvsem v raziskavo družabnega vidika kongresnega dogajanja in manj diplomatsko-političnemu pomenu kongresa. Šele v času obeležitve 200. obletnice kongresa pa je pridobil z izdajo dveh knjig in organizacijo mednarodnega simpozija ljubljanski kongres ustrezno mesto v slovenskem zgodovinopisju.

Ključne besede: ljubljanski kongres, leto 1821, evropska diplomacija, revolucija, Ljubljana

ABSTRACT

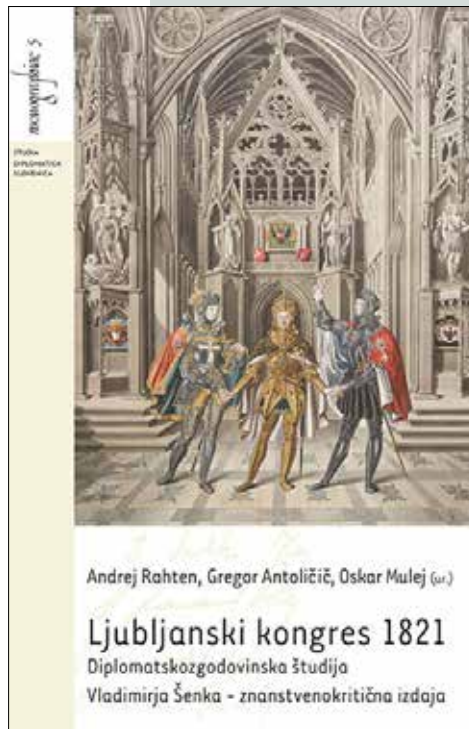
By convening the Congress of Vienna, the post-Napoleonic age laid new foundations of European politics and diplomacy. These foundations were to be protected above all by the Holy Alliance as a coalition between the rulers of Austria, Prussia and Russia. The various revolutionary upheavals that occurred in the early 1820s posed great challenges for this alliance. For instance, the outbreak of a revolution in Spain in the autumn of 1820 was followed by the outbreak of a revolution in the Kingdom of the Two Sicilies. In the desire to suppress the revolution, King Ferdinand I asked the Holy Alliance for help; it convened in Opava in late 1820, which was followed by the Congress of Ljubljana in early 1821. The latter was attended by the Emperor of Austria Francis I and the Tsar of Russia Alexander I. At the congress, despite the opposition of Great Britain and France, the Holy Alliance adopted the decision to allow the Austrian army to intervene against Italian revolutionaries. The decisive role in adopting this decision was held by the Austrian Foreign Minister Klemens von Metternich, who was considered a grey eminence behind the Holy Alliance. Congressional events did not end with the adoption of the decision to intervene against the revolutionaries; in the spring of 1821, news of the outbreak of a revolution in Greece, Wallachia and Moldova against Ottoman hegemony spread to Ljubljana. A segment of Russian diplomats advocated the position that the Holy Alliance should aid the rebels. However, Metternich opposed such an intervention and managed to persuade the czar of Russia using his diplomatic skills.

In the two hundred years of Slovenian historiography, the Congress of Ljubljana received very little attention, with the exception of the study by Dr Vladimir Baltazar Šenk. This study mainly focused on researching the social aspect of congressional events and less on the diplomatic and political importance of the congress. Only now, when we are commemorating the bicentenary of the congress, has the Congress of Ljubljana been given its rightful place in Slovenian historiography through the publication of two books and the organization of an international symposium.

Keywords: Congress of Ljubljana, 1821, European diplomacy, revolution, Ljubljana

UVOD

Postnapoleonska doba je Evropo in njene vladarje postavljala pred nove izzive, predvsem pa pred vprašanje, kako vzpostaviti novi-stari sistem in kako zagotoviti njegovo trajnost. V želji, da bi dosegli konsenz o novi ureditvi Evrope, je prišlo do sklica dunajskega kongresa, na katerem so se pod taktirko avstrijskega zunanjega ministra Klemensa von Metternicha evropski vladarji in njihovi predstavniki želeli dogovoriti o novih mejah ter urediti vprašanja medsebojnih zavezništev. Za zagotavljanje spoštovanja dunajskih sklepov oz. novega evropskega reda je bila na pobudo ruskega carja Aleksandra I. leta 1815 vzpostavljena Sveta aliansa, kot zveza med avstrijskim, ruskim in pruskim vladarjem. Ta zveza je nato v naslednjih petnajstih letih predstavljala najpomembnejšo evropsko zavezništvo. Prav razumevanje konca Napoleonove dobe in vzpostavitev Svete alianse pa sta ključna za sklic ljubljanskega kongresa leta 1821, ki je Ljubljano za nekaj mesecev postavil v središče evropskega diplomatskega parketa. Naj v uvodu v pričujoči članek tudi razrešimo vprašanje poimenovanja kongresa. Čeprav se je v času trajanja kongresa in v naslednjih stotih letih za srečanje Svete alianse uveljavilo ime Laibacher kongres, je Vladimir Baltazar Šenk v svoji študiji uporabil slovensko različico imena mesta in srečanja v kranjski prestolnici poimenoval ljubljanski kongres. Ta termin se je nato uveljavil tudi v modernih študijah na to temo.

LJUBLJANA 1821

Glavna vizija Svete alianse je bila želja po ohranjanju reda in miru v Evropi, ki bi preprečila izbruh revolucij in s tem vladarjem, ki so se po padcu Napoleona vrnili na svoje prestole, zagotovila njihov položaj. Ob tem pa naj bi svetost zveze zagotavljala svečana zaobljuba vladarjev, da bodo svoja notranje- in zunanjepolitična dejanja izvajali na podlagi »zapovedi krščanske vere, pravičnosti, ljubezni in miru« (Rahten, Antoličič, Mulej, 2020, str. 17). Posebnost Svete alianse je predstavljalo dejstvo, da so njene tri glavne članice zastopale vse tri veje krščanske vere; avstrijski cesar je bil rimokatolik, pruski kralj protestant in ruski car pravoslavac. Kot že omenjeno, je pobudo za nastanek Svete alianse dal ruski car Aleksander I., ki je z vzpostavitvijo zveze, ki bi temeljila na krščanski veri, želel naznaniti novo ero v evropski zgodovini. V želji po še večji svetosti zveze so njene podpisnice v svoj krog želele pritegniti tudi papeža Pija VII., ki pa je članstvo zavrnil. Papeževi odločitvi je botrovalo predvsem dejstvo, da je pontifex maximus menil, da si je Sveta aliansa preširoko tolmačila krščanske temelje. Hkrati je od članstva v zvezi papeža zagotovo odvrnilo tudi dejstvo, da sta dva izmed treh temeljev zveze predstavljala protestantski in pravoslavni vladar. Prav tako je Sveta aliansa v zvezo želela pritegniti tudi angleškega kralja Jurija IV., ki pa je članstvo enako kot papež zavrnil. Angleški kralj se namreč zaradi formalnega članstva v zvezi ni želel zavezati, da bo njegova država vojaško posredovala na celini (prav tam, str. 19).

Prva preizkušnja za trdnost in enotnost, predvsem pa vojaško moč Svete alianse je nastopila leta 1820, ko je izbruhnila revolucija v Španiji, ki je kralja Ferdinanda VII.

Naslovnica knjige
Ljubljanski kongres 1821:
diplomatskozgodovinska študija
Vladimirja Šenka, ki so jo v
ponatisu uredili in s spremno
študijo opremili dr. Andrej
Rahten, dr. Gregor Antoličič
in dr. Oskar Mulej, izdala pa
Mohorjeva založba iz Celovca.

Klemens von Metternich (1773–1859). (Naslikal: Friedrich Johann Gottlieb Lieder, hrani: Metropolitan Museum of Art, New York.)
(Vir: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prince_Klemens_Wenzel_Lothar_von_Metternich_\(1773%E2%80%931859\)_MET_ep41.67.R.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prince_Klemens_Wenzel_Lothar_von_Metternich_(1773%E2%80%931859)_MET_ep41.67.R.jpg).)

Ferdinand I., kralj Obeh Sicilij (1751–1825).
(Hrani: Österreichische Nationalbibliothec, Dunaj.)
(Vir: <https://picryl.com/media/ferdinand-i-konig-beider-sizilien-b0ad43>.)

prisilila, da je obnovil ustavo iz leta 1812. Car Aleksander I. je tedaj takoj predlagal posredovanje Svete alianse, vendar sta Anglija in Francija temu nasprotovali, kar je tudi Metternicha odvrnilo od načrta. Toda vest o revoluciji na Iberskem polotoku se je hitro razširila na jug Apeninskega polotoka, kjer je tedaj v Kraljestvu obeh Sicilij vladal Ferdinand I. Prav slednji je bil eden izmed tistih vladarjev, ki je v času Napoleonovega osvajanja Evrope izgubil svoj prestol, po padcu francoskega cesarja pa se slavnostno vrnil v Neapelj. Toda prav revolucija v Španiji je spodbudila karbonarje, da so se uprli Ferdinandu I. in tudi slednjemu vsilili sprejetje ustave in razpis volitev. Iz strahu, da bi ponovno izgubil prestol, je Ferdinand I. privolil v ustavo in razpis volitev, a hkrati po tajnih kanalih Sveto alianso oz. Avstrijsko cesarstvo zaprosil za pomoč pri zatrtju revolucije (Antoličič, 2021, str. 85–86).

Potem ko je vest o revoluciji v Neaplju dosegla Dunaj, je zunanji minister Metternich cesarju Francu I. predlagal, da naj pošlje pismo carju Aleksandru I., v katerem naj ga prosi za srečanje Svete alianse. Ruski car je pismo sprejel z velikim veseljem ter na eni strani privolil v sklic kongresa, na katerega bi Sveta aliansa povabila tudi Francijo in Anglijo, kar pa ni bilo po godu Metternichu. Ta je namreč nasprotoval sklicu kongresa, na katerem bi sodelovale tudi nečlanice Svete alianse, saj je bil prepričan, da bi se zaradi dolgih razprav kongres lahko zavlekel, s tem pa bi bila zamujena priložnost za hitro in odločno posredovanje proti revoluciji. Kljub Metternichovim pomislekom je car vztrajal pri sklicu širšega kongresa, ki je nato potekal med oktobrom in decembrom 1820 v Opavi. Na njem je Sveta aliansa podprla Metternichov predlog o posredovanju proti italijanskim revolucionarjem ter hkrati povabila neapeljskega kralja Ferdinanda I. na srečanje v Ljubljano. S tem so torej bili v Opavi postavljeni temelji za sklic ljubljanskega kongresa (Rahten, Antoličič, Mulej, 2020, str. 17, 25–44).

Ferdinand I. je nato privolil v srečanje s predstavniki Svete alianse in se iz Neaplja odpravil proti Ljubljani. Kot prvi je v kranjsko prestolnico skladno s protokolom prispel gostitelj Franc I., ki je v mesto pripotoval 6. januarja 1821. Njemu je naslednji dan sledil ruski car Aleksander I., 8. januarja pa je v mesto prispel še Ferdinand I. S tem so se torej v začetku januarja 1821 v Ljubljani zbrali glavni udeleženci ljubljanskega kongresa (Sporschil, 1859–1860, str. 157). S prihodom kronanih glav in njihovega številčnega spremstva je Ljubljana za štiri mesece postala središče evropske diplomacije. Za mesto, ki je tedaj štelo okoli 12.000 prebivalcev in obsegalo nekaj več kot 950 hiš, je obisk nekaj manj kot 700 ljudi na eni strani predstavljal veliko čast, po drugi strani pa je s seboj prinesel veliko izzivov predvsem glede vprašanja nastanitve, oskrbe, pa tudi preživljanja prostega časa visokih gostov (Pipp, 1935, str. 67).

Glavno vprašanje začetnega dela ljubljanskega kongresa se je nanašalo na vojaško posredovanje proti revoluciji v Kraljestvu obeh Sicilij. Ob predstavnikih Svete alianse (pruski kralj se kongresa ni udeležil v živo, ampak ga je nadomeščal njegov kancler Karl August knez Hardenberg) so na ljubljanskem kongresu sodelovale še delegacije Francije, Velike Britanije, Papeške države, Piemonta, Toskane in Modene. Podobno kot že v času kongresa v Opavi je tudi v Ljubljani glavna idejna sila kongresa postal Metternich. Prva uradna seja ljubljanskega kongresa je potekala 11. januarja 1821 (Schneider, 2018).

Glavne odločitve kongresa so se sprejemale v ožjem krogu članic Svete alianse, medtem ko so bili predstavniki Francije in Velike Britanije uradno samo opazovalci, čeprav so tudi slednji v manjši meri vplivali na sprejemanje odločitev (Rahten, 2021, str. 59). Kljub nasprotovanju predstavnikov Francije in Velike Britanije je ljubljanski kongres pooblastil Avstrijsko cesarstvo, da za zadušitev upora pošlje vojsko v Kraljestvo obeh Sicilij (Vodopivec, 2001, str. 56–58; Rupel, 2009, str. 48–52). S tem ko je bila sprejeta odločitev glede zatrtja revolucije na jugu Italije, se je 26. februarja 1821 končal prvi oz. plenarni del kongresa, po katerem je Ferdinand I. zapustil Ljubljano. Avstrijske čete so nato že 7. marca pri Rietiju premagale sicilske upornike in nato dobra dva tedna kasneje vkorakale v Neapelj (Schroeder, 1962, str. 115).

Kljub zatrtju revolucije v Neaplju pa se s tem za večino udeležencev ljubljanski kongres še ni zaključil, saj je pomladi 1821 v Ljubljano prispela vest o izbruhu revolucije v Grčiji in podonavskih kneževinah Vlaški in Moldaviji. Slednja je bila usmerjena proti osmanski nadvladi na tem območju. Nova revolucija je pred velike izzive postavila predvsem ruskega carja, ki je veljal za zaščitnika vseh pravoslavcev na območju Osmanskega imperija. Hkrati je upor proti Osmanom vodil Aleksander Ipsilanti, častnik ruske vojske. Za Sveto alianso se je zato postavilo vprašanje, ali naj podpre vstajo proti Osmanom. Takšno stališče je zagovarjal ruski zunanji minister Ioannis Kapodistrias, ki je carja Aleksandra I. spremljal v Ljubljano. Za razliko od Kapodistriasa pa je Metternich nasprotoval vojaški pomoči upornikom. Na koncu je oklevajoči Aleksander I. podlegel vplivu in pregovarjanju Metternicha in zavrnil rusko oz. pomoč Svete alianse upornikom proti osmanski nadvladi. Kot jasni znak svojega stališča do revolucije je dal car Ipsilanta celo izključiti iz ruske vojske, hkrati pa je zunanjemu ministru Kapodistriasu prepovedal kakršno koli rusko simpatiziranje z uporniki (Antoličič, 2021, str. 91–92). S to odločitvijo je torej bila na ljubljanskem kongresu sprejeta druga pomembna odločitev, da Sveta aliansa ne bo pomagala upornikom proti osmanski nadvladi.

Po sprejetju ključnih sklepov kongresa, torej da se s silo zatre upor v Kraljestvu obeh Sicilij in da se ne podpre revolucije na območju Grčije, Vlaške in Moldavije, se je sklenilo kongresno dogajanje v Ljubljani. Medtem ko je car Aleksander Ljubljano zapustil že 13. maja in se prek Budimpešte in Varšave vrnil v Sankt Peterburg, je cesar Franc I. v kranjski prestolnici ostal do 21. maja. Tedaj je s soprogo zapustil Ljubljano in se prek Celovca 24. maja vrnil v Schönbrunn. Metternich, glavni arhitekt ponapoleonske Evrope in ideolog ljubljanskega kongresa, je kot zadnji zapustil Ljubljano dan za cesarjem. Ob vrnitvi na Dunaj pa ga je že čakalo cesarsko imenovanje za avstrijskega kanclerja (Pivec - Stele, 1971, str. 208–209; Antoličič, 2021, str. 94).

Cesar Franc I. (1768–1835). (Naslikal: Friedrich von Amerling, hrani: Alte Nationalgalerie, Berlin.) (Vir: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alte_Nationalgalerie-Amerling-Kaiser_Franz_I._von_%C3%96sterreich_DSC8076.jpg.)

Car Aleksander I. (1777–1825). (Naslikal: George Dawe, hrani: Royal Collection Trust, London.) (Vir: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alexander_I_of_Russia_by_G.Dawe_\(1826,_Peterhof\)-crop.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alexander_I_of_Russia_by_G.Dawe_(1826,_Peterhof)-crop.jpg).)

LJUBLJANSKI KONGRES 1821–2021

Čeprav je ljubljanski kongres predstavljal pomembno prelomnico v zgodovini evropske diplomacije in našega prostora, je bil deležen izjemno malo pozornosti slovenskih zgodovinarjev. Edina znanstvena monografija o njem je izšla leta 1944. Novinar in pravnik Vladimir Baltazar Šenk je namreč kljub težkim razmeram med

drugo svetovno vojno in okupaciji Ljubljane 5. julija 1944 na ljubljanski Pravni fakulteti uspešno zagovarjal svojo doktorsko disertacijo na to temo. Ob 200. obletnici ljubljanskega kongresa je Šenkova študija s prenovljenim znanstvenim aparatom in obsežno spremeno študijo Andreja Rahtena ponovno izšla v zbirki *Studia diplomatica Slovenica* (Rahten, Antoličič, Mulej, 2020).

V obdobju do izbruha druge svetovne vojne oz. izida Šenkove študije lahko kot edini znanstveni vir o ljubljanskem kongresu smatramo uredniške pripombe Ivana Prijatelja, objavljene leta 1924 ob izidu Tavčarjevega romana *Izza kongresa*. Vprašanje pomena ljubljanskega kongresa je nato šele v začetku sedemdesetih let 20. stoletja ponovno doživelo preporod, predvsem na podlagi študij Melite Pivec - Stele in Eve Holz, ki sta se ob Šenku pri analizi kongresnega dogajanja naslanjali predvsem na dnevnik Henrika Coste. Toda za razliko od Šenka so študije iz sedemdesetih let, zaradi črpanja informacij iz dnevnika Coste, v ospredje postavljale predvsem družbeno-kulturni vidik ljubljanskega kongresa, medtem ko samemu diplomatskemu dogajanju niso posvečale pretirane pozornosti. Širši pomen Šenkove knjige je nato šele leta 2009 ovrednotil Dimitrij Rupel, ki je tedaj študijo iz leta 1944 uporabil v svojem učbeniku za študente prava, kot eno od izhodiščnih del o mednarodnem položaju Slovenije (Rahten, Antoličič, Mulej, 2020, str. 164–166).

Širše zanimanje tako znanosti kot javnosti je ljubljanski kongres požel šele ob 200. obletnici dogodka, ko so poleg že omenjenega ponatisa Šenkove študije Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Slovenska matica ter Koordinizacijski odbor za raziskovanje diplomatske zgodovine 11. in 12. maja 2021 organizirali velik mednarodni simpozij na temo ljubljanskega kongresa. Temu simpoziju je istega leta sledila izdaja knjige *The Congress of Ljubljana 1821. Personalities, Events and Historical Context*, ki je prav tako izšla v zbirki *Studia diplomatica Slovenica*.

Do ponatisa Šenkove knjige je bil kongres znan kot kongres v mestu Laibach, šele zdaj je uveljavljeno tudi slovensko ime – ljubljanski kongres.

SKLEP

Ljubljanski kongres je močno vplival na tedanje prebivalstvo mesta, poleg tega pa je bil izjemno pomemben tudi za širšo evropsko zgodovino. Na njem sprejeti sklepi so namreč jasno pokazali razmerje moči med zavezniki Svete alianse, pa tudi vpliv, ki ga je ta zveza imela na tedanjo evropsko politiko. Hkrati je kongres predstavljal tudi zvezdni trenutek v politični karieri Metternicha, ki je prav po njegovem koncu postal avstrijski kancler in na tej podlagi vse do revolucije leta 1848 odločilno oblikoval avstrijsko notranjo in zunanjo politiko.

Predvsem zaradi svojega širšega pomena je ljubljanski kongres predstavljal največji diplomatski dogodek na slovenskih tleh vse do leta 2008, ko je Slovenija prvič prevzela predsedovanje Svetu Evropske unije. Svojevrstno zgodovinsko naključje pa predstavlja dejstvo, da je Slovenija prav v letu obeleževanja 200. obletnice ljubljanskega kongresa ponovno prevzela predsedovanje Svetu Evropske unije. Ob tem je 200. obletnico kongresa obeležila tudi Pošta Slovenije z izdajo priložnostne znamke. Prav povečano zanimanje zgodovinarjev ob tej okrogli obletnici pa je kongresu tudi v znanstvenih krogih dodelilo zasluženo mesto.

VIRI IN LITERATURA

- Antoličič, G. (2021). The Congress of Ljubljana: Personalities and Events. V: Rahten, A. in Antoličič, G. (ur.), *The Congress of Ljubljana 1821. Personalities, Events and Historical Context*. Celovec: Mohorjeva založba, str. 81–94.
- Rahten, A. (2021). The Congress of Ljubljana in Slovene Historical Memory. V: Rahten, A. in Antoličič, G. (ur.), *The Congress of Ljubljana 1821. Personalities, Events and Historical Context*. Celovec: Mohorjeva založba, str. 43–66.
- Rahten, A., Antoličič, G. in Mulej, O. (ur., 2021). *Ljubljanski kongres 1821: diplomatsko zgodovinska študija Vladimirja Šenka*. Celovec: Mohorjeva založba.
- Rupel, D. (2009). *Stabilnost ali svoboda?* Kranj – Nova Gorica: Fakulteta za državne in evropske študije in Evropska pravna fakulteta v Novi Gorici.
- Pipp, L. (1935). Razvoj števila prebivalstva Ljubljane in bivše Vojvodine Kranjske. *Kronika slovenskih mest*, 2 (1), str. 66–72.
- Pivec - Stele, M. (1971). Dnevnik Henrika Coste o kongresu Svete alianse v Ljubljani 1821. *Zgodovinski časopis*, 25 (3-4), str. 201–211.
- Schneider, K. (2018). *Mächtekongresse 1818–1822*. Digitale Edition, Kongress von Laibach/Ljubljana. Pridobljeno s <https://maechtekongresse.acdh.oeaw.ac.at/pages/index.html>.
- Schroeder, P. W. (1962). *Matternich's Diplomacy at Its Zenith 1820–1823*. Austin: University of Texas.
- Sporschil, J. (1859–1860). *Die Geschichte der Deutschen von den ältesten Zeiten bis auf unsere Tage*, I–V, tu V, str. 157. Regensburg: Verlag von Georg Joseph Manz.
- Vodopivec, P. (2001). Ljubljanski kongres 1821 – največji diplomatski dogodek v zgodovini na tleh današnje prestolnice. *Ljubljana. Glasilo Mestne občine Ljubljana*, 6 (5-6), str. 56–58.